УДК 303.722.2:339.564:633.1

Почерніна Н. В.
к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет

АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Анотація. *Виявлено вплив обсягів реалізації та цін на динаміку вартості українського експорту зернових культур. Проаналізована географічна структура експортних потоків десятої товарної групи з використанням факторного аналізу та індексного методу. Визначені пріоритетні напрями реалізації експортного потенціалу зернового господарства України.*

Ключові слова: *експорт, зернові культури, факторний аналіз, індексний метод, географічна структура експорту, експортний потенціал.*

Код JEL Classification: F14, Q17

Pochernina Nataliya Victorivna,
PhD in Economics, Associate Professor,
Department of economy Tavria state agrotechnological university
E-mail: pochernina-natalya-victor@mail.ru

ANALYSIS OF UKRAINIAN CEREAL EXPORTS IN 2015-2016

Abstract.

The aim of this study is to analyze the geographic structure and the impact of price and quantitative factors on the dynamics of Ukrainian cereal in 2015-2016 and to identify priority directions of cereal export potential of Ukraine in the short term.

Results. Data of the Food and Agriculture Organization of the United Nations show that the dynamics of the cereals domestic use in Ukraine has little volatility. In this connection the increase in production contributes to growth of export crops. Thus, the increase in exports of cereals does not restrain domestic consumption. Realization of the Ukrainian grain export potential does not threaten the food security of the country and ensures receipt of foreign exchange earnings on the back of low capacity of the domestic market.

Using the index method to analyze factors influencing on the cereal exports value in 2015-2016 revealed the following features: the growth of the value of exports was held only by increasing quantities against the background of falling export prices for such commodity groups as 1001 Wheat (+38%) and 1008 Buckwheat, millet and other cereals (+30%); increase in exports for the year occurred in three product subgroups: 1001 Wheat (+55%), 1008 Buckwheat, millet and other cereals (+74%) and 1003 Barley (+12%); increase of export prices observed during the year only two commodity items: 1002 Rye (+25%) and 1004 Oats (+9%).

Conclusions. The priority directions of cereal exports potential of Ukraine there are:

- *use of the alternative crops for the production of high-quality finished food products and animal feed, and processing of grain as energy resources;*
- *laying more bilateral agreements on exports of agricultural products including cereals to Asia, America, Africa, Australia and Oceania;*
- *the gradual development of European agricultural market by improving the quality and environmental level of Ukrainian products; the execution of EU technical standards;*
- *the simplification of procedures for clearance of exports and facilitate export activities of small and medium-sized producers of agriculture;*
- *promoting the development of information support of foreign trade special for small scale production.*

Keywords: *export, grain crops, factor analysis, index method, the geographical structure of exports, exports potential.*

Постановка проблеми. Складні умови розвитку економіки сучасної України вимагають нових ринкових та суспільних трансформацій, активного пошуку стабільних джерел економічного зростання, значних зусиль для здобуття конкурентних переваг та реалізації їх на світовій арені. Протягом останніх років такий елемент стабільності демонструвало вітчизняне сільське господарство, яке поряд з реалізацією свого ресурсно-виробничого потенціалу сприяло також отриманню значного обсягу валютної

виручки внаслідок експорту продукції за кордон. Тому питання нарощування та реалізації експортного потенціалу аграрного сектору є досить актуальним для України сьогоднішнього дня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду проблем експортної діяльності агропромислового комплексу України в цілому та сільського господарства зокрема присвячені праці багатьох вчених. Серед них в межах обраного предмета дослідження увагу автора привернули роботи Антонюк О.П. [1], Бестужевої С.В. [2], Карасьової Н.А. [3], Власова В.І. Кваші С.М. [4], Кириленко І.Г [5], Нелеп В.М. [6], Пасхавера Б.Й. [9], Шпичака О.М. [10] та інших вчених. Підкреслюючи вагомий внесок аграрного сектора у розвиток вітчизняного експорту, науковці звертають увагу на значну роль ринку зерна у цьому процесі. При цьому виділяються як позитивні, так і негативні сторони нарощування Україною експорту зернових. На наш погляд, питання носить комплексний характер в аспекті трьох пріоритетних завдань України (стабілізація економіки, продовольча безпека та реалізація конкурентних переваг у зовнішній торгівлі), тому потребує подальшого розгляду.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є аналіз впливу обсягів реалізації та цін на динаміку вартості українського експорту зернових культур у 2015-2016 роках у розрізі його географічної структури та визначення пріоритетних напрямів реалізації експортного потенціалу зернового господарства України на найближчу перспективу.

Виклад основного матеріалу. За даними департаменту стратегії та економічного розвитку Міністерства аграрної політики та продовольства України частка експорту продукції аграрного сектору у загальному експорті країни у 2016 році перевищувала 41% [8, с. 8]. Це свідчить про системну роль аграрного виробництва у формуванні експортного потенціалу країни, на чому акцентують увагу багато вітчизняних науковців [2, 4, 6]. Ми поділяємо думку тих авторів, які підкреслюють значення аграрного сектору для стабілізації економіки в цілому, у тому числі за рахунок збільшення валютних надходжень від реалізації продукції за кордон [1, 9]. У зв'язку з цим, доцільність розгляду поточного стану ЗЕД АПК є обґрунтованою.

Оскільки питома вага зернових культур у загальному експорті продукції аграрного сектору становила у 2016 р. 40,4% [8, с. 8], то пошук перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності АПК, в першу чергу, вимагає більш детального аналізу сучасних особливостей реалізації за кордон саме цієї товарної групи. Світова конкуренція на зерновому ринку досить висока. Це доводять дослідження як вітчизняних, так і іноземних науковців [3, 5, 14]. Отже, оцінка впливу експорту зернових на стан внутрішнього споживання та пошук шляхів підвищення ефективності зовнішньої торгівлі зерном є важливими і доцільними.

За даними Міжнародної сільськогосподарської організації, наведеними у таблиці 1, видно, що динаміка обсягів внутрішнього використання зернових в Україні має незначну волатильність (мінімальне значення 2007/08 національного маркетингового року лише на 22% відстає від максимального значення 2011/12). Натомість, збільшення обсягів виробництва значною мірою відбивається у нарощуванні обсягів експорту зернових. Так, порівняння 2015/16 маркетингового року з 2006/07 демонструє темп росту виробництва на рівні 187%, тоді як експорт збільшився за цей період більше, ніж учетверо.

Таким чином, збільшення обсягів експорту зернових культур не має стримуючого впливу на внутрішнє споживання. Реалізація експортного потенціалу зернового господарства України не загрожує продовольчій безпеці країни, а сприяє отриманню валютної виручки на фоні низької ємності внутрішнього ринку. Однак, даний наслідок не може оцінюватись лише позитивно. Як зазначали Шпичак О.М. та Боднар О.В. у процесі експорту зернових «втрачається частина доданої вартості, оскільки експортується сировина» [10, с. 14]. Отже, для зернового господарства важливо не тільки підвищувати ефективність експортних операцій, а й необхідно створювати передумови альтернативного використання ресурсів на внутрішньому ринку.

Динаміку експортних поставок зернових за останнє десятиліття демонструє рисунок 1.

Таблиця 1

Розподіл сукупного обсягу зернових культур України, млн. т

Елементи	2006/ 07	2007/ 08	2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16
Виробництво	33,89	29,13	52,86	45,57	37,97	55,86	45,84	62,84	63,81	59,94
Внутрішня пропозиція	42,11	36,79	61,8	55,22	45,54	61,7	56,43	68,75	72,38	70,31
Внутрішнє використання	25,04	24,09	27,56	26,79	27,52	29,42	27,43	27,8	27,35	25,07
Експорт (НМР)	9,58	3,96	24,69	20,96	12,33	21,82	23,2	32,55	34,83	39,24
Імпорт (НМР)	0,17	0,2	0,1	0,1	0,15	0,12	0,11	0,18	0,17	0,16
Запаси на кінець року	7,65	8,93	9,64	7,56	5,83	10,58	5,9	8,57	10,36	6,15

* Джерело: [11]

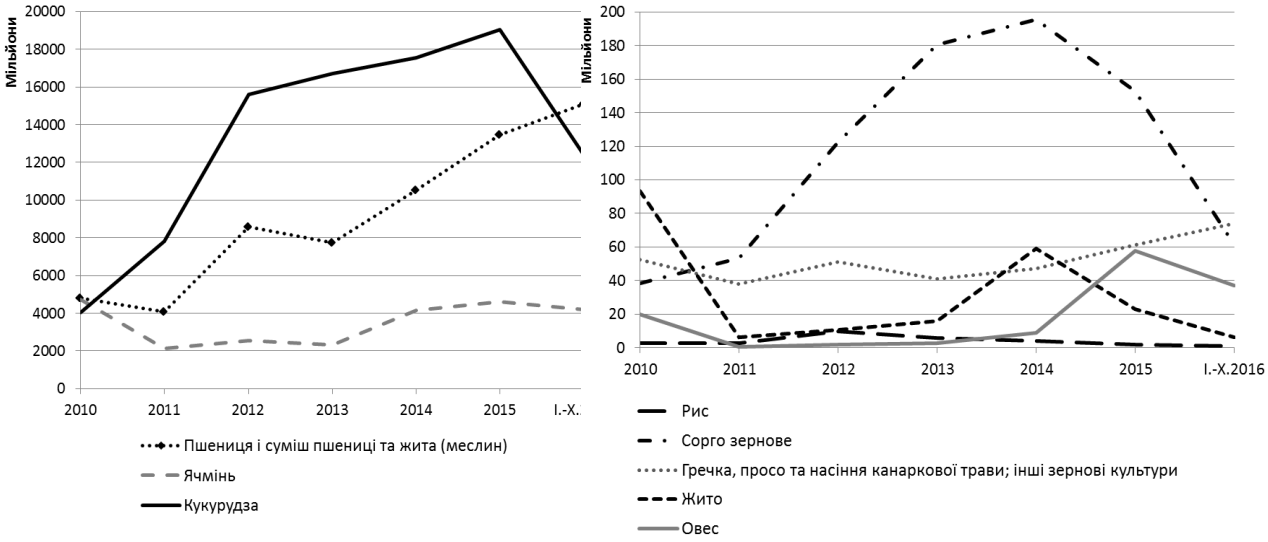

Рис. 1 Обсяги експорту зернових з України у 2010-2016 рр., кг

*побудовано автором на основі даних [7] без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

Загальний тренд до зростання до 2015 року зберігався по пшениці, ячменю, кукурудзі, вівсу та гречці, тоді як постачання жита та сорго на зовнішній ринок показувало спадну тенденцію у кількісному вимірі, починаючи з 2014 року. Значна конкуренція на зовнішньому ринку призвела до скорочення обсягів вітчизняних експортних поставок у 2015-2016 маркетинговому році по кукурудзі, житу, вівсу, сорго [12].

Проведений факторний аналіз зміни вартості українського експорту зернових у 2015-2016 роках показав наступні результати (табл. 2):

приріст виручки від реалізації пшениці забезпечений за рахунок обсягу експорту в інші країни світу, особливо до країн Азії, тоді як цінові зміни для інших країн не були сприятливими: умовна ціна 1 кг пшениці за рік зменшилася з 0,17 до 0,15 дол. проти зростання ціни експорту до країн СНД з 0,23 до 0,51 дол.;

зменшення валютної виручки від вивозу за кордон жита обумовлено скороченням кількості, переважно до країн Європи. У той же час цінові зміни були сприятливим – зростання в цілому з 0,12 до 0,15 дол. за кг;

Таблиця 2

Фактори впливу на зміну вартості експорту зернових у 2015/16 рр.

Найменування	Абсолютний приріст вартості, дол. США			Структура приросту у %		
				по вертикалі	по горизонталі	
	увесь	у тому числі за рахунок		по групам країн	за рахунок	
		кількості	ціни		кількості	ціни
1001 Пшениця і суміш пшениці та жита (меслин)						
Всього	543612550	794762737	-251150186,6	100	146	-46
Країни СНД	647217,8	156115,304	491102,4961	0,1	24	76
Інші країни світу:	542965332	794611807	-251646474,1	99,9	146	-46
Європа	-38853993	-18784562	-20069431,09	-7,1	-48	-52
Азія	521795539	633747200	-111951660,9	96	121	-21
Африка	66664165,1	161243262	-94579096,41	12,3	242	-142
Америка	-6640378,4	1213475,32	-7853853,697	-1,2	18	-118
1002 Жито						
Всього	-198273,03	-386471,85	188198,8208	-100	-195	95
Країни СНД	68951,91	37372,45	31579,46003	34,8	54	46
Інші країни світу:	-267224,94	-365947,53	98722,58631	-134,8	-137	37
Європа	-960097,33	-976227,41	16130,07798	-484,2	-102	2
1003 Ячмінь						
Всього	-93929096	7121994,04	-101051090,2	-100	8	-108
Країни СНД	-539054,6	-624075,63	85021,02718	-1	-116	16
Інші країни світу:	-93390042	7673874,29	-101063915,9	-99	8	-108
Європа	1592000,43	3769597,4	-2177596,975	2	237	-137
Азія	-141342327	-70959354	-70382972,82	-150	-50	-50
Африка	46355245,8	73978372,4	-27623126,6	49	160	-60
Америка	5038,66	0	5038,66	0	0	100
1004 Овес						
Всього	-851862,32	-1209558,7	357696,3483	-100	-142	42
Країни СНД	2369,36	482,87	1886,49	0	20	80
Інші країни світу:	-854231,68	-1209735,8	355504,0791	-100	-142	42
Європа	131971,78	34104,2821	97867,4979	15	26	74
Азія	-1016796,1	-1234166,9	217370,7798	-119	-121	21
Африка	364,61	-755,00372	1119,613724	0	-207	307
Америка	30228,02	0	30228,02	4	0	100
1005 Кукурудза						
Всього	-457483516	-395593866	-61889649,29	-100	-86	-14
Країни СНД	2328401,42	-6440598,9	8769000,348	1	-277	377
Інші країни світу:	-459811917	-390967763	-68844153,81	-101	-85	-15
Європа	186267,72	18494321,4	-18308053,67	0,04	9929	-9829
Азія	-339925473	-305236681	-34688792,54	-74,3	-90	-10
Африка	-119884884	-110886726	-8998157,459	-26,21	-92	-8
Америка	-187827,9	-178300,41	-9527,488764	-0,04	-95	-5

Продовж. табл. 2

1006 Рис						
Всього	-432033,32	-364500,9	-67532,4205	-100	-84	-16
Країни СНД	-657942,02	-676245,69	18303,66601	-152	-103	3
Інші країни світу:	225908,7	601650,036	-375741,3358	52	266	-166
Європа	169426,18	815117,631	-645691,4514	39	481	-381
Азія	52881,12	106027,406	-53146,28644	12	201	-101
Африка	275,52	170,359194	105,1608057	0	62	38
Америка	2971,95	5050,46459	-2078,514589	1	170	-70
Австралія і Океанія	353,93	291,079714	62,85028571	0	82	18
1007 Сорго зернове						
Всього	-6265326,2	-5320416,6	-944909,6083	-100	-85	-15
Інші країни світу:	-6265326,2	-5320416,6	-944909,6083	-100	-85	-15
Європа	-6272285,6	-5348009,2	-924276,4613	-100,11	-85	-15
Азія	6274,25	-121926,09	128200,3357	0,1	-1943	2043
Африка	47668,72	32817,8231	14850,89687	-0,76	69	31
Америка	-46983,57	-46983,57	0	0,75	-100	0
1008 Гречка, просо та насіння канаркової трави; інші зернові культури						
Всього	2607539,21	6460231,19	-3852691,978	100	248	-148
Країни СНД	-3768,86	16837,9875	-20606,8475	-0,14	447	-547
Інші країни світу:	2611308,07	6438108,58	-3826800,511	100,14	247	-147
Європа	3421924,32	6255759,94	-2833835,62	131,23	183	-83
Азія	-916876,7	-92105,19	-824771,5098	-35,16	-10	-90
Африка	127202,19	621054,925	-493852,7351	4,88	488	-388
Америка	-5724,32	28069,4759	-33793,79595	-0,22	490	-590
Австралія і Океанія	-15217,42	-15240,537	23,11672677	-0,58	-100	0

*****розраховано автором на основі даних [7]

зменшення надходжень від експорту ячменю в цілому обумовлювалося несприятливою ціновою динамікою (з 0,17 до 0,14 дол. за кг), однак ситуація по-різному формувалась за групами країн: для країн СНД кількісне скорочення, але приріст по ціні; для інших країн світу кількісний приріст, але стримуючий вплив цін;

овес при експорті показав в цілому підвищення ціни (з 0,13 до 0,14 дол. за кг), але значне скорочення обсягу експорту, особливо до країн Азії, спровокувало зменшення валютних надходжень за рік;

зменшення надходжень від експорту кукурудзи на 86% було обумовлене кількісним скороченням і на 14% - зниженням ціни, причому такі зміни забезпечувались динамікою експорту до інших країн світу;

виручка від реалізації за кордон рису скоротилася за рік як за рахунок зменшення кількості (до країн СНД), так і за рахунок зниження ціни (особливо для країн Європи – з 1,8 до 0,39 дол. за кг);

продаж сорго в цілому за рік не дав позитиву ні за рахунок обсягу, ні за рахунок ціни, однак ситуація з експортом до країн Африки мала зворотні результати, причому кількісний приріст дав вдвічі більшу виручку, ніж ціновий;

вивіз гречки, проса, насіння канаркової трави та інших зернових культур забезпечив приріст валютних надходжень за рахунок нарощування експорту, в першу чергу, до інших країн світу, хоча цінова ситуація була не сприятливою (зменшення в цілому ціни з 0,24 до 0,18 дол. за кг).

Застосування індексного методу до аналізу факторів впливу на вартість експорту зернових у 2015-2016 роках представлено у графічному вигляді на рисунку 2.

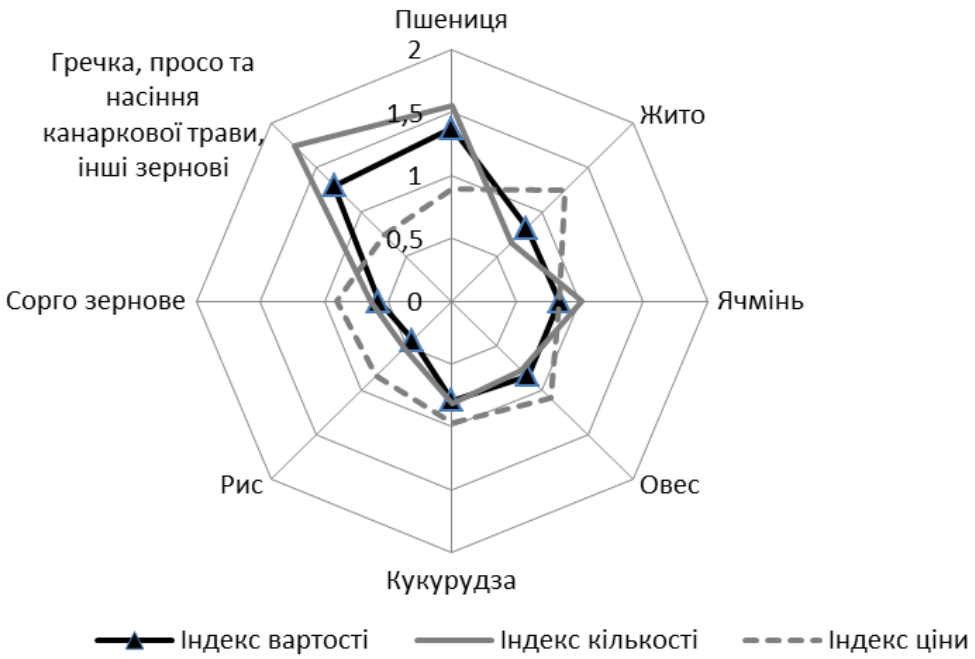

Рис. 2 Індекси зміни вартості українського експорту зернових у 2015-2016 рр. за факторами впливу

* Побудовано автором на основі розрахунків за даними [7]

Дані рисунка дозволяють виявити наступні особливості:

- ефект від експорту у плані приросту валютної виручки забезпечувала реалізація лише двох товарних підгруп – 1001 Пшениця та меслин (+38%) та 1008 Гречка, просо та насіння канаркової трави; інші зернові культури (+30%). Приріст виручки відбувався лише за рахунок кількісного нарощування обсягів експорту цих підгруп на фоні зменшення товарних цін;

- нарощування обсягів експорту за рік мало місце по трьох товарних підгрупах: 1001 (на 55%), 1008 (на 74%) та 1003 Ячмінь (на 12%);

- приріст експортних цін спостерігалось протягом року лише для двох товарних позицій: 1002 Жито (на 25%) та 1004 Овес (на 9%).

Висновки. Проведений аналіз дозволив виокремити такі пріоритетні напрями реалізації експортного потенціалу зернового господарства України:

Темпи виробництва зернових в Україні перевищують темпи збільшення внутрішнього їх використання, що призводить до збільшення залишків на кінець року. За таких умов внутрішнє споживання потребує пошуку альтернативних шляхів використання ресурсів, особливо у напрямах виробництва більш якісних готових харчових продуктів, кормів для тваринництва та реалізації енергетичного потенціалу сільськогосподарської сировини. Для експортного потенціалу це дозволило б підвищити частку реалізації зернових з більш високим рівнем доданої вартості, що підвищило б конкурентоспроможність української продукції та позитивно вплинуло б на цінову динаміку. За умови налагодження виробництва готових харчових продуктів із зерна, зернових культур, борошна та крохмалю, що відповідає 19 групі УКТ ЗЕД. потенційні експортери могли б розраховувати на державну підтримку експортної діяльності шляхом страхування, перестрахування, гарантування, часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами за допомогою Експортно-кредитного агентства, новоствореного в Україні.

За останні роки в Україні відбулася диверсифікація ринків збуту сільськогосподарської продукції. Географічна структура змінюється у бік зменшення частки країн СНД та збільшення експорту до інших країн світу. З точки зору виходу на нові ринки Азії, Америки, Африки, Австралії та Океанії Україні доцільно більш широко використову-

вати формат двосторонніх угод для налагодження постійних поставок сільгосппродукції, у тому числі зернових. У співпраці з країнами Європи після підписання Угоди про асоціацію перед Україною постають завдання поступового освоєння ринку країн ЄС через підвищення рівня якості та екологічності української агропродовольчої продукції, забезпечення виконання технічних стандартів ЄС.

Реалізація експортного потенціалу зернової галузі ускладнена проблемами, типовими для зовнішньоекономічної діяльності країни в цілому. Зокрема, вагомою перешкодою залишається регуляторна складність здійснення експортної діяльності. Тривалість документального оформлення експорту в Україні є фактором зменшення ефективності експорту. Крім того, ця проблема непрямо сприяє монополізації ЗЕД аграрного сектору, у тому числі й на ринку зернових, оскільки додаткові витрати на проходження бюрократичних процедур зменшуються на одиницю експортованої продукції за значних обсягів реалізації, які можуть забезпечити лише великі агрокомпанії. Отже, потенційним напрямом подолання даної проблеми є спрощення процедур оформлення експорту та сприяння експортній діяльності дрібних та середніх товаровиробників сфери АПК. Інша проблема реалізації експортного потенціалу агросфери потребує сприяння розвитку інформаційного забезпечення зовнішньої торгівлі, особливо для дрібнотоварного виробництва. Доцільно збільшувати кількість безкоштовних інформаційних інтернет-платформ, а також інформаційних центрів, які б здійснювали моніторинг цінової ситуації на внутрішньому і зовнішніх ринках з метою сприяння вітчизняному експорту. До фінансування таких проектів доцільно залучати кошти місцевих органів влади, різноманітних асоціацій виробників-експортерів, а також міжнародних організацій.

Список літератури

1. Антонюк, О.П. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції [Текст] / О.П. Антонюк, П.О. Антонюк // Економіка харчової промисловості. - 2014. - № 3(23). - С. 27-32.
2. Бестужева, С.В. Напрями зовнішньоторговельного розвитку агропромислового комплексу України [Текст] / С. В. Бестужева // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2015. - №4. - С. 41-45.
3. Карасьова. Н.А. Вектори експортних потоків аграрного сектору України [Текст] / Н.А. Карасьова // Економіка АПК. - 2016. - № 8 - С. 41
4. Кваша, С.М. Експорт та імпорт продукції аграрної сфери України [Текст] / С.М. Кваша, В.І. Власов. - К.: Інститут аграрної економіки, 2013. - 82 с.
5. Кириленко, І. Г. Перспективи вітчизняного АПК в світлі прогнозів світового ринку продовольства [Текст] / І. Г. Кириленко, В. В. Дем'янчук // Економіка АПК - 2015. - № 1. - С. 21 - 28.
6. Нелеп, В.М. Перспективи експорту продукції сільського господарства і харчової промисловості України [Текст] / В.М. Нелеп, О.М. Висоцька // Економіка АПК. - 2014. - № 3. - С. 72-78.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України – Джерело доступу : http://www.ukrstat.gov.ua
8. Стан агропромислового комплексу та січень-листопад 2016 року / Департамент стратегії та економічного розвитку Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] – Джерело доступу : http://minagro.gov.ua/system/files/Стан%20АПК%2011%20міс%202016_1.pdf
9. Пасхавер, Б.Й. Антикризові можливості агропродовольчого комплексу [Текст] / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. - 2016. - № 2 - С. 11-21
10. Шпичак, О.М. Вигоди та проблеми експорту зерна [Текст] / О.М. Шпичак, О.В. Боднар // Економіка АПК. – 2013. – № 10. – С. 5-15.
11. Agricultural Market Information System (AMIS) [Electronik resourse]. - Mode of access: http://www.amis-outlook.org/amis-about/en/
12. Grain: World Markets and Trade // United States of Department of Agriculture / Foreign Agricultural Service, FG-02-16, February 2016. [Electronik resourse]. - Mode of access: http://www.usda.gov/wps/portal/usda/.
13. Kyrylov, Yu. Forming the paradigm of competitive development of the Ukrainian agricultural sector under conditions of globalization [Text] / Y. Kyrylov // Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development / Scientific Journal. - Lithuania. - 2015. Vol. 37. No. 1: 70-79.
14. Pietrzak, M. Problem of the geographical scope of markets/sectors in the age of globalisation and regionalisation [Text] / M. Pietrzak //Issues of Agricultural Economics. – 2014. - No 1, pp. 5-21.

References

1. Antonyuk, O.P, Antonyuk, P.O. (2014) Analiz strukturi eksportu agroprodovolchoyi produktsiyi [Tekst]. *Ekonomika harchovoyi promislovosti*, № 3(23), p. 27-32.

2. Bestuzheva, S.V. (2015) Napryami zovnishnotorgovelnogo rozvitku agropromislovogo kompleksu Ukrayini [Tekst]. *Globalni ta natsionalni problemi ekonomiki*, №4, p. 41-45.

3. Karasova, N.A. (2016) Vektori eksportnih potokiv agrarnogo sektoru Ukrayini [Tekst]. *Ekonomika APK*, № 8, p. 41

4. Kvasha, S.M., Vlasov, V.I. (2013) Eksport ta import produktsiyi agrarnoyi sferi Ukrayini [Tekst]. *K.: Institut agrarnoyi ekonomiki*, 82 p.

5. Kirilenko, I. G., Dem'yanchuk, V. V. (2015) Perspektivi vitchiznyanogo APK v svitli prognoziv svitovogo rinku prodovolstva [Tekst]. *Ekonomika APK*, № 1, p. 21 - 28.

6. Nelep, V.M., Visotska, O.M. (2014) Perspektivi eksportu produktsiyi silskogo gospodarstva i harchovoyi promislovosti Ukrayini [Tekst]. *Ekonomika APK*, № 3, p. 72-78.

7. Ofitsiyniy sayt Derzhavnoyi sluzhbi statistiki Ukrayini. – Available at: http://www.ukrstat.gov.ua

8. Stan agropromislovogo kompleksu ta sichen-listopad 2016 roku. *Departament strategiyi ta ekonomichnogo rozvitku Ministerstva agrarnoyi politiki ta prodovolstva Ukrayini* [Online]. – Available at: http://minagro.gov.ua/system/files/Stan%20APK%2011%20mis%202016_1.pdf

9. Pashaver, B.Y. (2016) Antikrizovi mozhlivosti agroprodovolchogo kompleksu [Tekst] / B.Y. Pashaver // *Ekonomika APK*, №2, p. 11-21

10. Shpichak, O.M., Bodnar, O.V. (2013) Vigodi ta problemi eksportu zerna [Tekst]. *Ekonomika APK*, № 10, p. 5-15.

11. Agricultural Market Information System (AMIS) [Online]. - Available at: http://www.amis-outlook.org/amis-about/en/

12. Grain: World Markets and Trade. *United States of Department of Agriculture / Foreign Agricultural Service*, FG-02-16, February 2016. [Online]. - Available at: http://www.usda.gov/wps/portal/usda/.

13. Kyrylov, Yu. (2015) Forming the paradigm of competitive development of the Ukrainian agricultural sector under conditions of globalization [Text]. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development / Scientific Journal. – Lithuania*, Vol. 37. No. 1: 70-79.

14. Pietrzak, M. (2014) Problem of the geographical scope of markets/sectors in the age of globalisation and regionalisation [Text]. *Issues of Agricultural Economics*, No 1, pp. 5-21.